

Бурма С. К.

здобувач кафедри права Європейського Союзу та порівняльного
правознавства

Національного університету «Одеська юридична академія»

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ІМПЕРАТИВИ ІНСТИТУТУ ДРУЖНЬОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Інститут дружнього врегулювання, передбачений Правилком 62 Регламенту Європейського суду з прав людини та статтею 39 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), сутнісним чином зачіпає ряд фундаментальних етичних і морально значущих проблем. Особливої актуальності вони набувають в контексті розгляду серйозних порушень прав людини, таких як вбивство, катування, нелюдське поводження тощо.

Звісно ж, можна сперечатись з приводу важливості морально-етичних міркувань в правовому контексті. Але міжнародний захист прав людини є сферою не лише юридичної, а й морально-етичної відповідальності. Ми прагнемо надати оцінку інституту дружнього врегулювання з морально-етичної точки зору.

В сучасних умовах може скластися враження, що дружнє врегулювання пов'язане із високим ризиком вирішення спорів у сфері порушення прав людини виключно на матеріальному підґрунті, без всебічного розслідування та ефективного вирішення тієї правової ситуації, яка склалася та її наслідків. Тут можна побачити і витoki монетизації прав людини, коли факт порушення прав людини стає не більш ніж приводом заробітку для заявника та можливістю відкупитись від скоєного порушення для держави-відповідача. Крім того, існує певна вірогідність того, що небезпека закладена і в тому, що стала практика укладення угод про дружнє врегулювання робить невід'ємні права людини об'єктом переговорів і торгів між заявником та державою, тим самим порушуючи безумовну основу *jus cogens* принципу поваги прав людини і основоположних свобод. Європейський суд з прав людини тим самим може все частіше перетворюватись у форум для переговорів, нехтуючи свою

фундаментальною функцією авторитетного визначника стандартів у галузі прав людини.

Як результат, неминуче виникає питання про етичну легітимність, справедливість та обґрунтованість дружнього врегулювання, особливо там, де мова йде про порушення статей 2 та 3 Конвенції. Внаслідок цього, слід враховувати не лише юридичний, а й морально-етичний аспект дружнього врегулювання.

Враховуючи абсолютну дисперсію наукових позицій щодо філософських проблем у дружньому врегулюванні, морально-етична оцінка буде визначатись нами відповідно до варіантів тлумачення для тієї чи іншої філософської доктрини. Філософію дружнього врегулювання буде розглянуто в контексті відмінностей між філософією консеквенціалізму та деонтології.

Консеквенціалізм є моральною теорією, відповідно до якої вважається, що лише наслідки дії можуть служити справжньою основою для будь-якої моральної оцінки такої дії. Відповідно, морально правильною є дія, яка спрямована на кінцеве загальне благо. Консеквенціалізм зазвичай розуміється, на відміну від деонтології, в тому, що в деонтології відбувається оцінка правильності чи неправильності дії в залежності від характеру цієї дії, а не від її результатів. Деонтологічна теорія поділяє дії за їх природою на добрі і злі.

Природно, що деонтологія та консеквенціалізм мають різне відношення до прав людини, як таких. Ідея невід'ємних і невідчужуваних прав людини в першу чергу корениться в деонтологічних традиціях. З цієї точки зору, права людини мають дотримуватись, незалежно від міркувань корисності, і залишатись осторонь від соціальних процесів. Проте з утилітарної точки зору консеквенціалістів, було б законним обмежити права, якщо наслідки цього в цілому були б позитивними для суспільства.

У визначенні оцінки дружнього врегулювання, консеквенціалісти вивчають питання про наслідки дружнього врегулювання, що можуть бути кваліфіковані як успішні. Але ж зрозуміло, що оцінити ці наслідки можливо лише приблизно. Позитивні результати такої оцінки очевидні: угоди про дружнє врегулювання звільняють Європейський суд з прав людини від необхідності розгляду справи

по суті, держави, не докладаючи зайвих зусиль, фактично позбавляються потенційного програшу. Тиск на державу, з приводу поліпшення становища в галузі прав людини значно знижується, коли держава виступає ініціатором великої кількості угод дружнього врегулювання. Більше того, очевидна вигода заявника від дружнього врегулювання: заявник отримує реальну фінансову компенсацію, хоча й неодмінно меншу ніж було заявлено, уникаючи невизначеності процесу розгляду скарги. Припустимість можливих негативних наслідків, на нашу думку, має більш загальний і навіть спекулятивний характер.

Відповідно, консеквенціалістський підхід до дружнього врегулювання буде сприятливим й наслідки укладення угод про дружнє врегулювання оцінюватимуться як позитивні.

Тим не менш, існує погляд на проблему під зовсім іншим кутом.

З деонтологічної точки зору, дія вважається законною, якщо вона відповідає нормам моралі. Більшість вчених, які дотримуються деонтологічних поглядів закликає до системи санкцій по відношенню до порушення прав. Деонтологія має певну спорідненість з ретрібутивістськими теоріями покарання, які на думку Д.В. Ягунова «пов'язані з ретроспективним підходом та засновані на ідеї природності застосування покарання як такого» [1, с. 76].

За словами швейцарського дослідника Лоренц Енгі, «хоча дружнє врегулювання спору досягається на основі поваги до прав людини, їх (*прав людини* – С. Б.) суспільна вага знецінюється. Держави можуть уникати негативних наслідків своїх зловживань, знаходячи індивідуальні рішення для заявників. Грошові компенсації за угодами дружнього врегулювання суттєво менші за початкові вимоги заявників й не складають вагомому фінансового тягаря для держави. Таким чином, авторитет та найвища цінність прав людини, як видається, знижується» [2, с. 90].

Окреме питання пов'язане із такими цінностями деонтології, як справедливість та рівність. Процедури дружнього врегулювання та подання односторонньої декларації не є збалансованими за принципом змагальності і рівності сторін. Досвід, ресурси і вплив сторін фундаментально різні. Уряди

знаходяться в набагато більш вигідному становищі, а отже, справедливість *a priori* не гарантовано.

Як результат, деонтологічна теорія підкреслює проблемні сторони дружнього врегулювання в сфері захисту прав людини. Істотні претензії вона висуває до вимагання належного покарання винній стороні за заподіяні наслідки й дотримання та реалізації принципу змагальності сторін в судовому процесі.

Проте, на наше переконання, з цієї точки зору, скептицизм щодо дружнього врегулювання може стосуватися лише конкретних випадків порушення прав людини.

Підсумовуючи викладене вище, можна сказати, що погляди на морально-етичний бік процедури дружнього врегулювання в філософських доктринах суттєво різняться. Якщо консеквенціалістський підхід більшою мірою позитивний, то деонтологічна позиція – доволі скептична. Конкретні обставини при вирішенні конкретної справи відіграють важливу роль в дружньому врегулюванні. Балансування між різними інтересами та етичними цінностями вкрай необхідне. *Statera commoda* має відбуватись за допомогою гармонізації різних фундаментальних цінностей. Грунтовний конфлікт між ефективністю й справедливістю не може бути вирішений раз і назавжди. А отже, без ретельного вивчення деталей кожної окремої справи не обійтись. При цьому, має бути напрацьовано ряд різних підходів, які б допомогли вивчити окремі морально-етичні аспекти справ під різними кутами, дослідити всі можливі наслідки та передумови застосування дружнього врегулювання, які можуть бути важливими.

Література

1. Ягунов Д.В. Консеквенціалістські та ретрибутивістські теорії покарання в контексті філософсько-правового аналізу пенальності Постмодерну // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. Випуск 1, 2013. – С.74-78.

2. Keller H. Friendly Settlements before the European Court of Human Rights / H. Keller, M. Forowicz, L. Engi., 2010. – (Oxford University Press). P. 312.